

Primăria
Municipiului
București

PATRIMONIUL IMATERIAL AL BUCUREȘTIULUI

ANALIZĂ DE
IOANA POPESCU

Realizată la comanda ARCUB,
în cadrul procesului de elaborare
a Strategiei Culturale a
Municipiului București (2015)

Realizat sub coordonarea

Practicile și obiceiurile care însuflețeau mai demult Bucureștiul și care fac parte din patrimoniul său imaterial s-au fragilizat și fărâmițat odată cu transformările din ultimele decenii. În prezent, există preocupări reduse pentru recuperarea sensurilor lor simbolice și identitare și reactivarea lor la nivelul comunităților locale, patrimoniul imaterial fiind abordat preponderent din perspectiva tradițiilor rurale. De altfel, cele patru elemente de patrimoniu românesc incluse în lista UNESCO sunt în totalitate tradiții rurale. Se impune, astfel, în contextul unui apetit în creștere al publicului urban pentru redescoperirea tradițiilor și în vederea consolidării identității locale și a conservării patrimoniului imaterial urban, conceperea unor programe de revitalizare a acestuia la nivelul orașului și orientarea lor către consumatorii din cartiere și a unor inițiative educative destinate copiilor și tinerilor în sensul cunoașterii, recuperării și valorificării tradițiilor urbane bucureștene.

In 2003, UNESCO a adoptat la Paris *Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial*. În România, el este reglementat, în principal, de două acte normative: *Legea 410/2005* și *Legea 26/2008*¹. În baza lor, *Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial* desfășoară proiecte de identificare și repertoriere a elementelor ce alcătuiesc „patrimoniul cultural imaterial național”, accentul fiind pus pe cel al culturii tradiționale rurale. Domeniile cuprinse în sfera patrimoniului imaterial, potrivit volumelor din Repertoriul național publicate până acum, sunt arta cuvântului, folclorul muzical și coregrafic, obiceiurile și sărbătorile, ritualurile și practicile tradiționale, meșteșugurile artistice, alimentația, jocurile de copii și tineret, cunoștințele despre univers, științele pământului, credințe și practici de folosire a naturii (plantele și animalele).

Având în vedere preocupările, încă reduse, legate de patrimoniul imaterial urban, încep prin a lista domeniile pe care le subîntinde acesta: cultura spirituală a comunităților urbane, cu circulație dominant orală, care vizează limba vorbită, muzica și dansul, credințele, obiceiurile, regulile de comportament, relația cu natura, practicile legate de ocupații și meșteșuguri, de organizare a spațiului, de sisteme de locuire, de alimentație etc. Trebuie subliniat că, spre deosebire de patrimoniul material construit sau de cel mobil, cel imaterial este, prin însăși natura lui, un fenomen viu, în permanentă îmbogățire, înnoire și transformare. Totodată, identitatea unei societăți se definește prin simbolurile ei, generate în mare parte de credințe, tradiții, norme și comportamente colective sau de manifestări artistice. În lumea orașului, cu precădere, putem vorbi despre multiple identități colective – familiale, profesionale, teritoriale (vecinătate, cartier), etnice, religioase ș.a. – care se suprapun sau se circumscriu, în funcție de perspectiva abordată.

Bucureștiul, ca țesut urban dispersat, compus din

insule cu identitate culturală diferită, ceea ce se datorează compoziției sociale și vechimii/istoriei/ evoluției specifice diferite, trebuie analizat ca un teren de cercetare bogat și ofertant, dar în același timp compozit. Spațiul său a fost liberalizat și adesea lăsat pe seama liberului arbitru în ultimii 25 de ani. În forma sa actuală, fără o viziune urbanistică coerentă, e necesar ca o recuperare autentică a patrimoniului imaterial al orașului să apeleze la memoria orală a locuitorilor săi și la implicarea diferitelor comunități încă funcționale pentru punerea sa în valoare². În acest fel, se va putea recupera imaginarea orașului ca un spațiu al continuității și identității. Chiar dacă morfologia lui s-a schimbat radical în ultimele decenii, valoarea identitară a urbei continuă să fie dată de raportarea comunității la spațiul locuit. Determinările de memorie familială, de loc geografic și de moment istoric conduc la construirea unei identități locale, regionale, naționale, de limbă sau de credință, care, toate, gestionează și se definesc prioritar prin patrimoniul imaterial.

¹ De remarcat că reglementarea domeniului este de dată foarte recentă, ca și formarea și activitatea puținilor specialiști.

² Cf. Mihăilescu, Vintilă, *Arhipelagul București în DILEMA VECHE* nr-587/14-20-mai-2015.

DOMENII, ELEMENTE, MANIFESTĂRI ALE PATRIMONIULUI IMATERIAL ÎN BUCUREȘTI

Tradițiile orașului le urmează în linii mari pe cele ale satului vechi (practicile sărbătorilor creștine, obiceiurile legate de ciclul vieții omului, riturile și practicile magice legate de muncă și de relația cu natura). Ceea ce particularizează însă orașul în general și Bucureștiul în special este amestecul moștenirilor orale locale cu unele tradiții alogene ale etniilor cu care au conviețuit (și s-au înrudit) bucureștenii sau care au fost aduse ca bagaj cultural din străinătate. Tot acest patrimoniu, transmis peste generații și potențat de împrumuturile metabolizate de mentalul colectiv al locului, a devenit în timp marcă identitară. Vicișitudinile istoriei și ale ideologiilor impuse în diferite epoci au fragilizat, au fragmentat și uneori au golit de sens tradițiile urbane. Pentru conturarea unei strategii de punere în valoare a patrimoniului imaterial bucureștean, voi încerca să identific rămășițele actuale ale practicilor și obiceiurilor vechi în scopul recuperării sensurilor lor simbolice și identitare, pentru a fi ulterior (re)activate de către comunitățile locale ale orașului.

Vorbirea locului și repertoriul oral

De la folosirea cu mare frecvență a **zicerilor** personajelor caragialești, până la onomastica și toponimele oficiale sau păstrate în memoria micilor comunități locale, vorbirea bucureșteanului autohton este una ușor de identificat. **Repertoriul oral** local este îmbogățit cu povești ale unor clădiri sau elemente vizuale din oraș, care ar putea prilejui descoperirea unor *trasee culturale*, sau de istoriile trăite și anecdotele legate de personalități culturale care au locuit un anumit cartier.

Legendele urbane (povestiri moderne care nu s-au petrecut niciodată, dar care sunt spuse ca și cum ar fi adevărate) sunt un alt capitol al patrimoniului imaterial urban legat de repertoriul oral al locului¹. În afara Tururilor ghidate, organizate în cadrul unor evenimente ca Noaptea Muzeelor sau Ziua Porților deschise în cimitirul Bellu, acestea sunt puțin promovate, dată fiind absența unor contexte

orale genuine. Cu toate acestea, în cadrul spectacolelor de teatru independent, bazate pe istorii de viață și pe interviuri reale (de tipul celor organizate de *Platforma de teatru politic*) sau al unor ateliere de creație literară pentru elevi, aceste istorii de viață și legende locale ar putea fi cunoscute și puse în valoare. Totodată, tineri specialiști în științe sociale, animatori culturali și voluntari ar putea mobiliza comunitățile locale pentru culegeri orale, din care ulterior să creeze spectacole de teatru independent (de stradă, de apartament, de grădină, pentru mijloace de transport locale).

Sărbători oficiale și practici locale, rituri și obiceiuri urbane

Sărbătorile religioase care vor fi prezentate în textul de față, în ordine calendaristică, erau practicate de către bucureșteni în moduri specifice, uneori cu diferențe remarcabile de la o comunitate de cartier la alta.

Pe 6 ianuarie, de **Bobotează**, o mare procesiune religioasă se desfășura pe Calea Victoriei. În dreptul Dâmboviței, mitropolitul arunca în apă o cruce, pe care, în ciuda gerului Bobotezei, săreau s-o scoată bucureșteni curajoși, dornici de răsplată. În ajun, copiii turnau cositor într-un vas cu apă rece pentru a li se ghici viitorul, iar fetele tinere se îngrijeau să aibă busuioc sub pernă pentru a-și visa ursitul. La biserica de parohie, vecinii se întâlneau pentru a lua aghiasma mare, prilej de încheiere laolaltă a sărbătorilor de iarnă.

Obiceiul **Mărțișorului** a revenit în forță în ultimii ani, prilej de creativitate – de obiecte simbolice, dar și de strigături – pentru tineri. (Trebuie menționat că Muzeul Național al Țăranului Român a readus în conștiința publicului simbolica și evoluția obiceiului, prin programe desfășurate la târgul omonim, revitalizând și formele vechi de mărțișoare.)

De **Lăsața Secului**, în familiile cu copii se bătea halvița (aliment care din păcate a dispărut de pe piață), iar finii mergeau în vizită cu daruri la nași. Tot atunci se organizau baluri costumate, ocazie de întâlnire cu prietenii, cu vecinii sau cu cei de aceeași profesie.

Postul Paștilor presupunea nu doar feluri de mâncare specifice, ci și un comportament impus de normele moștenite: în toate locuințele se făcea curățenia mare, anunțată de sunetul specific al bătutului de covoare, cuverturile și alte țesături

¹ În Centrul istoric, în spatele cetății, pe locul unde se află acum Curtea Sticlarilor, au fost găsite urme ale cazanelor gigantice ale lui Dracula, unde focul ardea zi și noapte. Istoria Bălții Vrăjitoarelor din Pădurea Boldu-Crețeasca, unde ar fi murit decapitat Vlad Țepeș, trădat de boierii din Țara Românească; după cutremurul din 1977, mai multe basculante cu moloz au fost descărcate acolo pentru a o astupa, dar în câteva săptămâni, balta a reapărut ca prin minune. Casa în care a trăit Mircea Eliade, pe strada Mântuleasa nr. 33, nu a mai fost locuită din 1948; a fost numită „Casa sângelui negru”, pentru că era bântuită, ceea ce ar fi inspirat nuvelele fantastice ale scriitorului. Autobuzele-fantomă neînregistrate la RATB, ca cel de pe ruta Piața Rosetti-Gara de Nord. „Doamna cu umbrela” din cimitirul Bellu, despre care se spune că a fost victima soției geloase a lui George Assan.

de interior erau scoase în curte la aerisit (ocazie de expunere în fața vecinilor a statutului economic și social al posesorilor), pomii fructiferi, vița de vie și florile din grădini erau îngrijite. În același timp, spațiile comune (strada, cișmeaua ș.a.) erau curățate prin efortul comun al vecinilor. Familiile înlesnite sau bogate îi ajutau pe cei mai nevoiași, cu ocazia pomenirilor făcute la biserica de parohie. Așadar, pregătirile unei mari sărbători constituiau prilejul reafirmării comunității și al rolului fiecărei familii în interiorul ei.

De **Sf. Gheorghe**, în jurul Bisericii Sf. Gheorghe Nou, lângă Km.0 al orașului, trecătorii se cântăreau, pentru a-și reînnoi norocul, iar chiriașii se mutau la altă adresă. Primăvara și toamna împărțeau anul tradițional în anotimpul cald și în cel rece. Schimbarea timpului era marcată de Sf. Gheorghe și de Sf. Dumitru, prin schimbarea de locuință.

În **Duminica Floriilor**, se sfințeau la biserică stâlpii de salcie, care erau puse apoi lângă icoana casei. Casele și mormintele din cimitir erau împodobite cu flori. Piața de Flori era, cu această ocazie, un loc de întâlnire pentru bucureșteni. (În ultimii ani, ea a fost relocată în Piața Coșbuc, care nu a devenit însă un spațiu comunitar al bucureștenilor, ci, mai degrabă, un loc de aprovizionare pentru micii comercianți).

În **Săptămâna Mare**, comunitățile religioase se adunau pentru a asculta oratorii și concerte de orgă la Biserica Bărăției, la cea Evanghelică și la Catedrala Catolică, iar în bisericile ortodoxe, bucureștenii participau la Denii. Pentru toate confesiunile, participarea constituia un nou prilej de afirmare a identității de grup. În aceeași săptămână, se vopseau ouăle roșii, iar de Paști se înnoiau hainele; după ce participau la slujba de Înviere, majoritatea locuitorilor din parohie petreceau în familie. Ciocneau ouă roșii și mâncau friptura de miel și cozonacii pregătiți în gospodărie. Rețetele erau felurite, transmise în familie – prin tradiție orală sau caiete de rețete – și erau ținute secret sau transmise trunchiat vecinilor, pentru a putea rămâne marca exclusivă a identității familiale.

De **10 mai**, pe Șoseaua Kiseleff, bucureștenii înstăriți, îmbrăcați elegant și instalați în atelaje de lux, participau la bătaia cu flori. (În ultimii ani, s-a încercat revigorarea acestui obicei, cu dată schimbată. O posibilitate de potențare a acestei practici interbelice ar putea fi cuplarea ei cu parada automobilelor de epocă).

Cu ocazia sărbătorii Rusaliilor, se desfășurau (și se desfășoară) practicile **Moșilor de vară**, cu slujbe de pomenire, îngrijirea mormintelor de familie

și împărțirea pomenilor în vase de lut, a căror semnificație legată de pământul din care a fost creat Adam ar trebui explicată celor mai tineri. Dacă funcția simbolică a vasului de lut ar fi cunoscută, olăritul ar putea redeveni un meșteșug rentabil și căutat. În Duminica Rusaliilor se deschidea Târgul Moșilor din zona Obor. Pe lângă tarabele cu turtă dulce, jucării și oale de lut, bălciul cuprindea tot felul de distracții, cum ar fi roata norocului, călușei, scamatori, acrobați, animale exotice și curiozități, zidul morții, ghicitoare, teatru de păpuși cu Marioara și Vasilache, cârciumi cu tarafuri de lăutari. Obiceiul *Călușului* se desfășura în mijlocul Târgului, cu tot ritualul său de vindecare. (Subliniez acest fapt deoarece UNESCO a înscris Călușul printre capodoperele patrimoniului imaterial universal, însă, de cele mai multe ori, ritualul este performat exclusiv ca dans acrobatic de scenă, indiferent de momentul calendaristic. O reșezare a obiceiului în topografia orașului și în interiorul sărbătorii Rusaliilor ar resemantiza tradiția Călușului pentru publicul actual. Pe de altă parte, unul dintre primele trasee ale tramvaiului bucureștean ajungea la Târg, iar vehiculul era numit de bucureșteni *tramvaiul LA MOȘI*. Tramvaiul trece și astăzi pe la Obor, ceea ce îl recomandă pentru evenimente culturale legate de Moși).

Din afara orașului, veneau în cartierul Grivița, la începutul verii, **Paparudele**, al căror rol de agent magic împotriva secetei se pierduse încă de pe atunci, în favoarea spectacularului. Cu toate acestea, locuitorii cartierului asistau și contribuiau la desfășurarea ritualului, cu convingerea că acesta conferea o anume identitate de loc și de grup social. Tot pe timpul verii se desfășura **Luna Bucureștilor**, un eveniment cultural complex, alcătuit din expoziții, raliuri, concursuri sportive, spectacole de teatru, parade de costume de epocă, concerte de fanfară în parcuri, focuri de artificii, demonstrații aviatice. Scopul manifestărilor era de a face cunoscut Bucureștiul printre orașele culturale din Europa. (În ultimii cinci ani, Fundația Calea Victoriei a relansat acest festival, care include conferințe, spectacole de operă, vizite în palatele bucureștene ș.a).

Timpul liber al bucureștenilor în anotimpul cald se desfășura cu precădere în aer liber, în **Grădinile de vară**. Adevărate centre culturale de vacanță, grădinile îndeplineau simultan funcția de restaurant (adeseori cu taraf de lăutari), de șantan, de teatru și/sau de cinema. (Ele se păstrează încă în memoria colectivă, ca un important reper (pierdut) al identității bucureștene. În prezent, grădinile de vară nu mai reușesc să fie plurifuncționale, ceea ce sărăcește inventarul elementelor de patrimoniu imaterial al orașului). Parcurile erau locul concertelor de fanfară și al kermezilor – ocazie

cu care bucureștenii ascultau muzică și dansau, iar doamnele vindeau, la chioșcuri special amenajate, produse realizate acasă, cu scop de binefacere. Subliniez că această latură socială a evenimentelor culturale (care se desfășoară și în prezent în parcurile mari ale Bucureștiului) s-a pierdut, cu toate că ea constituia o tradiție puternică ce ar trebui să fie revitalizată.

În lunile septembrie-octombrie, în piețele importante ale orașului se desfășura **Ziua Recoltei**, cu pastramă, must și nuci verzi, cu lăutari și vânzare de fructe și legume destinate conservelor de iarnă. (Astăzi, cu excepția cumpărăturilor, Ziua Recoltei a fost înlocuită cu serbări de sorginte străină, cum ar fi Oktoberfest sau Burgerfest. Producătorii de vinuri și de produse locale ar trebui cooptați de către comunitatea locală pentru revigorarea obiceiurilor de Ziua Recoltei).

Odată cu răcirea vremii, începea sezonul **balurilor** oficiale, menite să reafirme identitatea profesională sau de statut social. În prezent, tradiția a fost reluată, printre altele, de Balul Operei, Balul Arhitecților ș.a.

Poate că elementul de patrimoniu imaterial cel mai asumat de către bucureșteni este **peleringul Sf. Dumitru**, patronul orașului. Pe parcursul celor câtorva zile de expunere a moaștelor, locuitorii Capitalei își așteaptă rândul, schimbând între ei povești de viață, relatând minuni la care au fost martori sau subiect, rugându-se și sprijinindu-se reciproc. Este un moment de viață comunitară care transgresează familia, grupul profesional sau parohia (cu sărbătoarea ei de hram).

De **Crăciun**, copiii și tinerii colindau la oraș cu Steaua și cu colinde religioase. În Ajun, copiii colindau cu Moș Ajunul, iar de cu seară, străzile și insituțiile publice din centrul orașului erau colindate de corul Mitropoliei sau de corul Operei. În unele cartiere mai mărginașe se desfășurau spectacole de teatru popular (Vicleimul). Colindătorii primeau colaci, mere și nuci și uneori erau primiți în casă și omeniți cu un pahar de vin. (Obiceiul colindatului la oraș a renăscut după 1990, ocazie cu care palierul scărilor de bloc a fost (re)funcționalizat ca spațiu comunitar. De multe ori, acesta a devenit pentru vecini loc de schimburi și împrumuturi, de priveghere a mortului sau grădina comună de flori pentru locatarii etajului).

Crăciunul era tot o sărbătoare de familie, care se petrecea în jurul bradului împodobit. Obiceiul locului cerea ca pomul să fie decorat cu nuci poleite, cu mere și cu podoabe lucrate în familie. Restul podoabelor se moșteneau cu poveștile lor cu tot și contribuiau, în acest fel, la păstrarea memo-

riei orale a familiei. (Acest tip de creație ar putea fi reactivată prin organizarea de ateliere specializate în preajma sărbătorilor). Între Crăciun și Revelion, orașul era străbătut de grupuri venite din satele de la periferie, cu *Bicele*, *Plugușorul*, *Buhaiul*, *Vasilca* sau cu jocul profan al păpușilor *Caraghioz*, care întruchipau Paiața și Unchiașul. Tot pe străzi se desfășurau spectacole de teatru popular, aduse din lumea satului – *Jieni*, alaiuri de *Mascați* sau *Capra*. (Remarcă că, în ultimii ani, cete de *Irozi*, *Bungheri*, ba chiar și de *Urși*, venite din împrejurimi, împânzesc orașul, indiferent de cartier). Tradițiile de comportament colectiv al bucureștenilor includeau și frecvente audiții de muzică clasică și participări la concerte și spectacole de operă.

Obiceiurile din ciclul vieții, legate în principal de naștere, nuntă și înmormântare au fost schilodite radical de ideologia comunistă, iar după 1990 ele au fost chemate să răspundă dorinței de afirmare a identității individuale și de grup. Este necesar ca organismele specializate (instituții de învățământ, muzee, centre de cercetare etc.) să profite de recenta foame de redescoperire a tradițiilor urbane și să organizeze dezbateri, ateliere de memorie orală sau conferințe, pentru conservarea, transmiterea și actualizarea obiceiurilor și practicilor legate de ciclul vieții.

Meșteșuguri artistice și negoț

Farmecul cartierelor comerciale din centrul Bucureștiului era conferit de faptul că prăvăliile erau concepute ca parte integrantă a atelierelor în care erau confecționate produsele meșteșugărești. Centrul istoric, tăiat pe mijloc de bulevardul I.C. Brătianu, a fost relativ reabilitat în partea sa de vest și destinat exclusiv comerțului și socializării în timpul liber. Tot aici a fost restaurat Hanul Gabroveni, care a devenit un adevărat centru cultural al Capitalei, însă în partea de est, cartierul a fost lăsat să se degradeze, ca și când zona nu ar fi avut o personalitate aparte. La începutul secolului trecut, acolo își practicau meseria croitorii, modistele și șepcarii, cizmarii și alți mici meșteșugari care lucrau la vedere și vindeau în prăvălia din față. Tot acolo era și o zonă de locuire evreiască, cu negustori de vechituri, poreclită *La taica Lazăr*. Astăzi, în acea parte a orașului s-ar putea dezvolta un sistem inteligent de vânzări *second hand* și de anticariat/brocante și s-ar putea face demonstrații sau ateliere de meșteșug urban, cu implicarea oamenilor locului. Străzile care mărginesc ambele laturi ale Bulevardului ar putea fi populate din nou cu lustragii și oameni-reclamă. Curtea sticlariilor ar putea fi revitalizată și redată orașului ca reper de identitate locală.

Alimentație

Specificul alimentației bucureștene este dat de istoria alcătuirii orașului și de componența etnică a zonelor de locuire. Așa se explică mixul aparte de rețete țărănești-urbane-românești-germane-turcești-grecești-armenești-evreiești-balcanice. Ritmul sărbătorilor importante este pretutindeni marcat de meniuri tradiționale specifice². Bucureștenii folosesc la aceste ocazii feluri de mâncare moștenite și se raportează la caietul de rețete transmis în neam ca la un reper al identității de familie. În acest fel, de Crăciun au pătruns turtele dulci și tortul Buon Natale, iar de Paști, ouăle multicolore și pasca împodobită cu ouă roșii (împrumutată de la bulgari), cu umplutură exclusiv din smântână (după model german) sau din brânză de vaci și fructe confiate (pe model rusesc), precum și alte rețete specifice etniilor de origine a strămoșilor.

Mai demult, între sărbători, localnicii se întâlneau serile la cârciumă sau la grădină ca să mănânce țări, icre sau mici, alături de țoiul de țuică sau paharul de vin (mai rar de bere). Este deja binecunoscută rețeta de mici de la restaurantul *Carul cu bere*, consemnată de Anton Bacalbașa³. O altă marcă identitară a alimentației bucureștene tradiționale o reprezintă înlocuirea aperitivelor la masa principală a zilei cu o ciorbă/borș/supă cremă. La acest capitol, varietatea de rețete „etnice” este impresionantă și perpetuată ca marcă a istoriei familiale.

Locuire-cartiere-vecinătăți. Comportamente colective

Orașul a fost compus inițial dintr-o zonă centrală cu cartiere rezidențiale, hanuri, cafenele, grădini de vară, ateliere, magazine și lăcașuri de cultură, cum ar fi Teatrul Național. Printre rezidențele de lux se întindeau vii și livezi, iar **mahalalele**, grupate în jurul bisericilor de parohie, erau locuite de meșteșugari și comercianți sau de populații alogene. Modeste, dar cu un farmec aparte, acestea erau cunoscute ca *Mărgelați*, *Mătășari*, *Zlătari*, *Cojocari*, *Măcelari*, *Croitari*, *Cizmari*, *Șelari*, *Blănari*, *Covaci* (fierari), *Negustori*, *Precupeții vechi și noi*. De multe ori, la marginea acestor zone de locuire pășteau turmele de vite sau de oi. Numeroase terenuri virane, denumite generic **maidane**, deveneau zone de *loisir* sezonier, cu circuri, călușei, bărci, ursari și barăci. Mahalalele erau cunoscute după biserică sau cârciumă.

Specifică Bucureștiului era casa unifamilială, de tip vagon, **casa târgovească** orientată cu latura la drum, cu grădină de flori în față și cu anexe gospodărești și teren cultivat în spate. Așa se explică, odată cu înmulțirea caselor, apariția **calcanelor**, o altă trăsătură specifică Bucureștiului. În prezent, calcanele ar putea fi folosite ca ecrane de proiecție sau suport pentru grafitti, cu ocazia unor sărbători de cartier. Călătorii străini consemnau cu uimire că românii nu își încuie casele, obicei care vorbește mai mult despre traiul în comunitate decât despre hoți.

În grădina de la stradă creșteau flori care erau caracteristice pentru o anumită vecinătate, socotind că semințele se transmiteau de la o casă la alta, în mod natural sau prin împrumuturi⁴. Anumite **soiuri** emblematice, cum ar fi *floxul*, au dispărut din vegetația orașului, dar ar putea fi cu ușurință cultivate din nou. Copacii caracteristici Bucureștiului erau teii și platanii, arțarii și plopii.

La răscruci erau construite **cișmele**, care erau folosite și întreținute în devălmășie de către oamenii locului. Fântânile și havuzurile publice, cu toponimele și cu poveștile lor, pot deveni și ele embleme culturale, luate în posesie de către memoria colectivă a locuitorilor⁵. Remarcă că inventarul fântânilor se îmbogățește astăzi cu noi creații artistice, care devin destul de repede repere de orientare în oraș⁶.

Dâmbovița, un non-loc tipic de la Lacul Morii la „delta” Văcărești, constituia pentru bucureșteni un prilej de scaldă și picnic pe timpul verii. Astăzi, ea ar putea deveni un parcurs urban de excepție, având în vedere existența multiplelor proiecte de folosire culturală a sa, ca marcă identitară pentru oraș.

2 Porcării, sarmale și colaci de Crăciun, plăcinte de Anul Nou, pește de Buna vestire, miel, cozonac și pască de Paști, rețete vegetale în timpul celor 4 posturi de peste an, colivă pentru pomeniri, Mucenici în zeamă de nucă sau copti cu miere etc.

3 www.libertatea.ro/detalii/articol/reteta-mititei-mici-1920-387476.html

4 Flox, portulac, mâna Maicii Domnului, liliac, iasomie, călțunași, lămâiță, trandafiri.

5 Fântâna din Parcul Libertății, Miorița, Modura din Parcul Herăstrău, cea de la Universitate etc.

6 Un bun exemplu este Fântâna de la Biserica Anglicană, realizată de sculptorul Virgil Scripcariu.

POPUNERI PENTRU CONSERVAREA, TRANSMITEREA ȘI PUNEREA ÎN VALOARE A PATRIMONIULUI IMATERIAL AL ORAȘULUI

Ca direcție strategică generală, consider necesară o reorientare a programelor de revitalizare a patrimoniului imaterial către consumatorii din cartierele Bucureștiului, cu accent pe identitatea locală, ca o contrapondere la actuala centralizare excesivă a evenimentelor culturale ale Capitalei.

Este prioritară educația copiilor și a tinerilor, în sensul cunoașterii, recuperării și valorificării tradițiilor urbane bucureștene; apetitul cultural se creează prin ofertă permanentă și prin stimularea curiozității. Prin conștientizare și promovarea patrimoniului în școli și prin organizarea de întâlniri cu membrii unor familii vechi bucureștene, pot fi recuperate fragmente de spiritualitate specific bucureșteană.

Se poate începe recrearea ambianței vegetale specifice orașului, cu flori perene și ale locului, în locul gazonului cu flori schimbate la fiecare două săptămâni în spațiile publice.

Rețeaua de transport public poate fi folosită și ea pentru descoperirea valorilor patrimoniale de către localnici și turiști. Anual, se pot concepe festivaluri *Tram-* sau *Bus Delivery*. Pot fi gândite trasee culturale pentru bicicliști, mai incitante decât pistele actuale. În sfârșit, poate fi realizată o hartă cu cartierele principale și tradițiile lor, cu locurile de desfășurare a unor evenimente culturale comunitare.

În proiectele de punere în valoare a patrimoniului imaterial urban trebuie exploatată memoria

colectivă activă și implicați locuitorii, pentru conștientizarea apartenenței la un loc cu tradiții de valoare. Se pot realiza culegeri de istorii trăite și de biografii orale, în scopul recuperării unor fragmente de spiritualitate locală. Pot fi organizate evenimente culturale punctuale, cu ocazia unor date semnificative pentru un anumit cartier (legate de biografia unei personalități culturale a locului sau de istoria unui obiect construit emblematic etc.).

Se pot dezvolta activități culturale de voluntariat, cu scop de binefacere pentru cartier. Pot fi organizate ateliere sau întâlniri de învățare și confecționare de produse tradiționale (feluri de mâncare, conserve, accesorii *hand-made* etc.) Pot fi organizate expoziții sau spectacole de teatru în apartamente, cu cooptarea unor persoane de vârstă a treia, care pot contribui la patrimoniul de memorie a locului. În cartierele cu tradiție de locuire alogenă se pot organiza microfestivaluri de tipul *Strada Armenească*. Bisericile de parohie pot fi implicate în activități cultural-educative și sociale, cum ar fi școala de duminică sau acțiuni de întrajutorare. Ar putea fi revigorată funcția socială a magazinului de la colț și a cârciumii de cartier.

Comunitatea locală poate propune tururi ghidate ale cartierelor, de tipul proiectelor *Redescoperă...* Locuitorii zonei pot fi implicați în proiecte de reconversie și funcționalizare culturală a maidanelor și calcanelor. Localnicii pot sprijini instituțiile culturale din cartier făcând, de exemplu, ghidaj în muzeul din zonă.

ANALIZĂ SWOT

➔ PUNCTE TARI

- Geneza și evoluția urbană aparte a Bucureștiului au condus la o mare diversitate de comportamente și obiceiuri locale, transmise apoi de la o generație la alta, cu supraviețuiri până astăzi;
- Multitudinea și marea diversitate recentă de proiecte culturale, precum și creșterea mobilității au condus la deschiderea apetitului

- publicului tânăr pentru istoriile sau obiectele emblematice ale propriei biografii și familii, ceea ce creează consumatori cu o reală curiozitate pentru patrimoniul imaterial;
- Existența unor instituții publice active în acest domeniu și cu personal specializat (precum Muzeul Țăranului Român), care realizează o gamă tot mai variată de programe dedicate memoriei;

- Există tot mai multe organizații non-guvernamentale interesate de domeniu și a unor proiecte de reactivare a patrimoniului imaterial bucureștean;
- Existența unor programe universitare de antropologie culturală și XXX

- Faptul că UNESCO a introdus deja 4 elemente românești pe lista patrimoniului imaterial universal mobilizează specialiștii, dar și publicul larg, care începe să se identifice prin aceste valori

↘ PUNCTE SLABE

- Cele 4 elemente românești din lista UNESCO sunt în totalitate tradiții rurale. Așadar, patrimoniul imaterial urban așteaptă încă inițiative ale specialiștilor și recunoașterea pe plan local și național;
- Ca obiect de studiu, patrimoniul imaterial figurează doar în curricula Universității București, fiind abordat preponderent din perspectiva tradițiilor rurale;
- Numărul experților în patrimoniu imaterial este extrem de redus și, dintre aceștia, nu s-au remarcat până în prezent specialiști interesați de mediul urban;
- Proiectele de identificare și conservare a elementelor de valoare patrimonială sunt desfășurate exclusiv de către *Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial*, iar de punerea în valoare a acestuia se ocupă deocamdată muzeele de etnologie;

- Nu există preocuparea pentru realizarea unui repertoriu de patrimoniu imaterial urban;
- În contextul mai sus menționat, este greu de identificat un public de consumatori avizați. În cel mai bun caz, există segmente de public interesate de manifestările domeniului, dar care nu conștientizează însă că un târg, un atelier, un concert sau un spectacol sunt forme de promovare și de punere în valoare a patrimoniului imaterial;
- Granițele acestui domeniu cultural sunt fluide, astfel încât este deseori dificil să convingi organismele posibil finanțatoare de importanța și urgența desfășurării unui proiect perceput ca fiind altceva (proiect artistic, proiect comunitar, proiect educativ etc.).

↗ OPORTUNITĂȚI

- În ultimele două decenii, în rândul specialiștilor și al publicului consumator de cultură se remarcă intensificarea interesului, a studiilor și a manifestărilor dedicate memoriei orale, ceea ce conduce implicit la identificarea unor elemente de patrimoniu cultural imaterial al orașului;
- Multiculturalismul a schimbat perspectiva publicului deținător și consumator de cultură asupra elementelor de patrimoniu local, în sensul aprecierii valorii lor simbolice și identitare. Este evidentă curiozitatea recentă pentru ceea ce poate fi numit *Matrimoniu* - păstrarea și transmiterea repertoriului oral familial, a unor comportamente și obiceiuri achiziționate în copilăria mică, în relația cu bunicii sau cu alți membri ai neamului extins. Toate acestea au șansa să devină elemente de patrimoniu imaterial al locului;

- Având în vedere că patrimoniul imaterial este încă un domeniu nou pentru cultura urbană, mijloacele de comunicare în masă sunt preocupate de promovarea elementelor identificate ca atare și de modurile de punere în valoare a acestora. Se poate conta așadar pe sprijinul presei pentru proiectele care vizează cultura orală a orașului;
- Confruntat cu o varietate de manifestări și evenimente culturale nemaîntâlnită până astăzi, bucureșteanul și-a lărgit perspectiva asupra propriului univers și a propriilor posibilități. Comportamentul de consum al publicului s-a modificat în sensul curiozității pentru direcții culturale noi și al dorinței de implicare;
- Noile tehnologii în materie de documentare/înregistrare, cât și de punere în valoare și de promovare, care sunt tot mai accesibile, înlesnesc desfășurarea de proiecte de salvagardare a patrimoniului imaterial urban;
- Promovarea recentă a voluntariatului a dus la crearea unor asociații de voluntari formați în jurul unor instituții de cultură sau al unor

proiecte naționale sau chiar internaționale; în acest context, se poate spera obținerea unor viitori specialiști în patrimoniu imaterial urban, specializați pe parcursul acțiunilor desfășurate;

- Oportunitatea ca organizațiile de profil, publice sau private, să colaboreze pentru dezvoltarea

unor programe și proiecte cu impact în domeniu, mai ales în contextul dezvoltării unei strategii culturale a orașului;

- Oportunitatea financiară și de interes dată de candidatura pentru titlul de Capitală Europeană a Culturii 2021.

AMENINȚĂRI

- Numărul mic al formatorilor din domeniu conduce la lipsa unor specialiști tineri și, în consecință, la tot mai puține proiecte de salvagardare a patrimoniului imaterial;
- Întreținerea confuziei între tradițiile rurale și cele urbane, cu menținerea accentului asupra autenticității exclusive a ruralului, poate conduce la dezinteresul specialiștilor și a publicului pentru patrimoniul spiritual al orașului;
- Înțelegerea parțială a conceptului de *tradiții* poate reduce dramatic sfera elementelor de

patrimoniu imaterial, sau, dimpotrivă, o poate supradimensiona, prin includerea oricărui spectacole sau festivaluri care au o istorie de manifestare ciclică de câțiva ani;

- Birocratizarea excesivă și legislația rigidă pot îngreuna sau chiar reduce amploarea proiectelor de salvagardare a patrimoniului imaterial urban. Mă refer mai ales la manifestările de punere în valoare și de promovare a acestuia în spații publice sau comunitare, pentru care este foarte dificil de obținut înțelegerea, sprijinul și aprobarea autorităților.

Repere bibliografice

- BILCIURESCU, V, *București și bucureșteni de ieri și de azi*, ed. Paideia, Buc. 2003
- COSTESCU, G, *Bucureștii Vechiului Regat*, ed. Capitel, Buc. 2005
- DAME, Fr, *Bucureștii în 1906*, ed. Paralela 45, Buc. 2007
- DRAGU-DIMITRIU, V, *Povești cu statui și fântâni din București*, ed. Vreamea, Buc.2010
- DURANDIN, C, *București. Amintiri și plimbări*, ed. Paralela 45, Buc. 2003
- FILITTI, G, *Bucureștii grecesc*, ed. Omonia, Buc. 2014
- IONESCU-Gion, Gh, *Istoria Bucureștilor*, Ed. Socec, Buc. 1899
- LANCUZOV, AI, *București. De la tramvaiul cu cai la automobil*, ed. Paralela 45, Buc. 2007
- MAJURU, A, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, ed. Compania, Buc. 2003
- Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, *Patrimoniul cultural imaterial din România.Repertoriu vol.I*, cIMEC, 2009
- MINULESCU, I, *Bucureștii tinereții mele...*, ed. Tineretului, Buc. 1969
- MUCENIC, C, *Străzi, piețe, case din vechiul București*, ed. Vreamea, Buc. 2004
- Muzeul Țăranului Român, *Anii 80 și bucureștenii*, ed. Paideia, Buc. 2003
- OFRIM, AI, *Străzi vechi din Bucureștiul de azi*, ed. Humanitas, Buc. 2007
- PIPPIDI, A, *Case și oameni din București*, ed. Humanitas, Buc. 2008
- PRECUPEȚU, E, *Mahalaua Birjarii vechi, în documente, imagini și confesiuni*, ed. Paralela 4, Buc. 2006
- Realitatea Ilustrată, *Bucureștii anului 1935*, ed. Tritonic, Buc. 2005
- Revista MARTOR nr. 5, *Bucarest au temps du communisme : résistance, normalité, survie / Bucharest in communist times : resistance, normality, survival*,ed. Martor, Buc. 2000
- SCURTU, I, *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*, ed. Enciclopedică, Buc. 2009
- SITARU, V, *La străduțe*, ed. Prier, Drobeta Turnu Severin, 2006
- STAHL, H, *Bucureștii ce se duc*, ed. Fundației Gh. Speteanu, Buc. 2006
- VASILE, A-L, *Să nu audă lumea. Familia românească în Vechiul Regat*, ed. Tritonic, Buc. 2009
- ZAMANI, L, *Comerț și loisir în vechiul București*, ed. Vreamea, Buc. 2007
- ZAMANI, L, *Negustori, negustorași și negustoreli în vechiul București*, ed. Vreamea, Buc. 2009
- ZAMANI, L, *Oameni și locuri din vechiul București*, ed. Vreamea, Buc. 2008

BIOGRAFIE

Ioana Popescu a absolvit Studii de Istoria și Teoria Artei și are un doctorat în Filozofie la Universitatea București. A întreprins cercetări etnologice la Institutul de Etnografie și Folclor și la Muzeul Țăranului Român (unde a fost director de cercetare). A participat la Atlasul Etnografic al României, este alumna Colegiului „Noua Europă”, membră a Comisiei pentru Salvarea Patrimoniului Imaterial și a

Uniunii Artiștilor Plastici. A coordonat două proiecte internaționale „Cultura”, cu finanțare europeană, și este autoare a unor volume de estetică a creației țărănești, de memorie orală și de interpretare a imaginii. A primit Premiul M.C.C. pentru produs cultural multimedia, Premiul UCIN pentru scenariu de documentar și Ordinul „Meritul cultural” în grad de cavaler pentru cercetare științifică.